

FOTOGRAFIJA KAO MUZEJSKI PREDMET

Prof. dr. Ivo Maroević
 Filozofski fakultet
 Odsjek za informacijske znanosti
 Katedra za muzeologiju
 Zagreb

Fotografija

Fotografija, jedan od genijalnih izuma 19. stoljeća, nevjerovatno je snažno utjecala na život čovječanstva. Civilizacija fotografije izmijenila je odnose prema vizualnom mediju i unutar njega. Omogućila je da svjedočanstva o zbivanjima i životu ljudi dobiju drugu dimenziju, da se riječi pridruži i slika koja će svojom dokumentarnošću smanjiti subjektivnost pisane riječi i otvoriti mogućnosti stvaranja vizualne memorije čovječanstva. U mnogome je utjecala na promjene u slikarstvu i grafici koji su do tada u sebi nosili i jaku dozu dokumentarnog naboja, barem u jednom značajnom segmentu. Omogućila je vlastito umnožavanje i distribuciju i time nevjerovatnu rasprostranjenost, što uza sve suvremeniju tehnologiju njezine izrade mijenja pojam i značenje originala. Napokon, u umjetničkoj je fotografiji dosegla razinu umjetničkog djela, posebice kad je primjenom tehnologija montaže posegnula za stvaranjem onoga što bismo danas nazvali virtualnim svijetom.

Krenemo li od temeljnog značenja riječi fotografija, vidjet ćemo da je ona složenica dvaju pojmova. Foto znači svjetlo, a grafija pisanje. Hrvatska verzija riječi u kojoj ne bismo upotrebljavali tuđice glasila bi "svjetlopis". Tek kad složenicu i posudenicu "fotografija" napišemo u takvom obliku, odjednom nam njezino značenje postaje jasnije. To je ništa drugo do pisanje svjetlom. Pomoću optičke tehnologije prisilili smo zrake svjetla koje se odbijaju od stvari koje žive u svijetu koji nas okružuje da taj svoj odraz, kao u pozitivnom zrcalu, zabilježe na materijalu koji će ga dovoljno dugo zadržati, a posredstvom kemijske tehnologije i učvrstiti (negativ). Kasnije ćemo taj svjetlosno zrcalni prozirni odraz s negativa, kad hoćemo i u više primjeraka ako hoćemo, određenim tehnološkim postupkom prenijeti kao pravi odslik predmetnoga svijeta na papir ili neki drugi materijal (pozitiv) koji smo posebnom tehnologijom pripremili da ga može primiti i zadržati. Drugim riječima mi smo, pojednostavnjeno rečeno, posredstvom svjetla a uporabom fotoaparata vizualno zabilježili neki trenutak života iz realnog svijeta. Vjerodostojnost zapisa ovisi o nizu tehničkih činitelja i vještini onih koji su provodili tehnološki proces. Zapis je, dakle, izrazito vjerodostojan uz one subjektivne odmake koje

Josip Klarica
 © Zbirka fotografije, filma i videa, Muzej suvremene umjetnosti

čovjekova volja i tehnologija u određenim situacijama omogućuju (fotomontaža, kut, mjesto i vrijeme snimanja). Brzi razvitak tehnologije i usavršavanje opreme za fotografsko snimanje bitno su izmijenili prvotni karakter i značenje fotografije. U početku ona nije bila dostupna svakome, dok danas gotovo da i nema onoga kome bi bila nedostupna, jer ne traži posebno znanje, već samo određeni aparat koji će obaviti cjelokupni postupak, a u određenim slučajevima i odmah izraditi fotografiju. Fotografija u boji dala je sredinom 20. stoljeća nove impulse sve široj uporabi fotografije, ali i njezinih izvedenica poput dijapozitiva ili drugih oblika prozirnih pozitivna, da bi digitalna i računalna tehnologija krajem stoljeća omogućile revolucionarnu promjenu karaktera fotografije prenoseći je gotovo potpuno iz realnog svijeta stvari u svijet digitalnih impulsa, kompakt diskova i drugih oblika računalnih zapisa.

Skok od dagerotipije do digitalne fotografije koji je trajao nešto više od stoljeća izmijenio je gotovo sva fizikalna svojstva tog statičnog svjetloписа. Ostao je tek temeljni poticaj, a taj je upotrijebiti svjetlo da bi se zabilježio ili vizualno zapisao odraz realnog svijeta u nekom određenom trenutku sadašnjosti, koji će s vremenom postati prošlost, a možda i povijest. U tome počinjemo prepoznavati vrijednost fotografije kao svjetloписа u muzeju, odnosno poticaj da fotografija kao svjetlopis posluži

Josip Klarica

© *Zbirka fotografije, filma i videa, Muzej suvremene umjetnosti*

ne samo kao muzejska dokumentacija, već i da je prepoznamo kao muzejski predmet. Tu se susrećemo i s problemima trajnosti, vjerodostojnosti sve daljih generacija fotografskih kopija kad se izgubi mogućnost uporabe izvornih negatifa, čuvanja takve građe od propadanja i njihove regeneracije. To su problemi druge naravi koji zaslužuju punu pozornost, no o njima ne mislim govoriti jer su oni u tome usporedivi s materijalnim strukturama drugih vrsta muzejskih predmeta i imaju tek neke vlastite posebnosti.

Fotografija kao muzejski predmet

Fotografija je već od svojeg nastanka gotovo bila predodređena da se prepozna i počne upotrebljavati i čuvati u muzejima. S jedne je strane postala primjereno i vrlo prihvatljivo sredstvo dokumentiranja izgleda i stanja muzejskih predmeta, kao i svih promjena koje se na njima zbivaju, čime se u ovom tekstu nemam namjeru baviti. S druge se, pak, strane gotovo idealno uklapala u definiciju muzejskog predmeta da u muzejskoj stvarnosti bude dokumentom stvarnosti iz koje je izdvojena. No za razliku od niza drugih predmeta ona je istovremeno bila i dio stvarnosti i odslik stvarnosti. Bila je dokument vremena u kojem je nastala, tehnologije, namjera i vještine autora, života i vlastitog značenja u određenim sredinama, čime je zadovoljavala kriterije sudjelovanja u stvarnosti, ali i dokument zbivanja koja je bilježila ili predmetnog svijeta što ga je prenosila iz stvarnosti u odslik ili pak u drugu dimenziju postojanja. Po obje od ovih linija bila je dokument stvarnosti koju je mogla tumačiti u muzejskoj stvarnosti.

U svojem prvom značenju, sudjelovanja u stvarnosti, fotografija otkriva ili na sebe preuzima posebne odlike muzealnosti. Neke su od njih vezane uz njezinu fizičku strukturu bez obzira na to što prikazuje. Primjerice, to su

vrijednosti poput starosti ili rijetkosti, jer je protokom vremena veliki broj najstarijih fotografija naprosto nestao, ili pak one vrijednosti koje se temelje na svjedočenju o pojedinim tehnološkim procesima u razvitku fotografije, a čine ih fotografije koje govore o pojedinim tehničkim dostignućima ili inovacijama u procesima razvitka tehnike snimanja i tehnike razvijanja negatifa i pozitiviva. S te strane ocjenu muzealnosti neke fotografije može potaknuti i njezino svjedočenje o različitoj primjeni fotografije u životu čovjeka, od osobnog života pojedinca ili obitelji, preko njezine funkcije u društvu do primjene u svim vrstama znanosti, nakladništvu i opremi knjiga ili promidžbi svih mogućih vrsta. Fotografija je prodršla u sve pore ljudskog života i stoga su njezina posebnost, ali i vrijednosti koje iz toga proizlaze prvorazredni muzeološki resursi.

Druge značajke koje možemo prepoznati kao muzealnost fotografije, a vezane su uz njezino sudjelovanje u stvarnosti, tiču se njezina vizualna sadržaja ili onoga što prikazuju, ali ne u smislu svjedočenja ili tumačenja onoga što je na fotografiji, već kao primjerenog prikaza tog sadržaja u funkciji života koji se uz njega ili s njim odvija. To bi bile fotografije koje svjedoče o karakteru ili ukusu sredine u kojoj su nastajale, koje su vezane uz određene značajne ili tipične interijere različitih vrsta, koje dovodimo u vezu sa životom ili djelovanjem pojedinih značajnih ličnosti, obitelji, udruga ili bilo koje druge društvene skupine. To su fotografije koje su fizički sudjelovale u određenim situacijama i koje su na sebe preuzele dio tog vremenskog i društvenog ozračja. Iako umjetnička fotografija ima svoje posebne vrijednosne kriterije u umjetničkim muzejima koji se njome bave, u ovu kategoriju bi ulazile i umjetničke fotografije koje su se nalazile na izložbama, opremljene na način vremena u kojem su bile izložene. Drugim riječima, autentičnost fotografije i njezina nazočnost u određenim situacijama prošlosti nosi veliko dokumentarno značenje u smislu muzejskog predmeta kao dokumenta stvarnosti i samim tim nosi visoku dozu muzealnosti bez obzira na neke od kasnije utemeljenih ili vječno promjenjivih suvremenih kriterija vrijednosti. Fotografije ovog tipa i značenja skupljat će se i čuvati u muzejima za umjetnost i obrt, tehničkim muzejima ili umjetničkim kolekcijama fotografija, ali i u gradskim i povijesnim muzejima, kao i u muzejima pojedinih novijih razdoblja, osoba ili udruga.

U svojem drugom značenju kao dokument zbivanja koje je bilježila ili predmetnog svijeta što ga je prenosila iz stvarnosti u odslik ili pak u drugu dimenziju postojanja, fotografija mijenja vrijednosne odrednice. Prvenstveno značenje dobiva njezin vizualni sadržaj, a u drugom je planu tehnologija, izvornost, život fotografije u nekom od sredina prošlosti. Ne možemo ni ovdje odreći veću muzealnost fotografije koja je autentična u smislu nastanka i života koji je živjela, ili koja ima bogatiji stvarni i povijesni identitet, no fotografija koja je

svjedok događanja ili prostornih situacija na temelju onoga što prikazuje nije nužno da bude izvorna, odnosno njezin je idejni identitet jači od onog stvarnog i direktno se veže na zbiljski identitet koji je važan za trenutak neke moguće sadašnjosti.

Njezina vjerna reprodukcija uz garanciju vjerodostojnosti prikaza zadovoljit će sve kriterije dokumentarnosti toga tipa. Njezina pak primjena u mnogim muzejima bit će slična primjeni knjige koja je tiskana u više primjeraka ili pak reprodukcije arhivskog dokumenta. Zbirke takvih fotografija kao muzejskih predmeta nosit će karakter i značenje odslika nekih ranijih događanja. Fotografije koje nose ovakva značenja skupljat će se i čuvati pretežito u povijesnim i gradskim muzejima, muzejima arhitekture i socijalne povijesti, muzejima pojedinih zbivanja ili događanja u suvremenoj povijesti poput muzeja holokausta, pokreta otpora i sl. Dimenzija važnosti "slikopisnog" sadržaja nadmašit će dimenziju važnosti izvornog primjerka u materijalu i strukturi. Tu se već, naravno u potpuno metaforičkom smislu, približavamo konceptu virtualne stvarnosti gdje će digitalna fotografija izmijeniti dotadašnji slijed odnosa izvornika i kopije.

Fotografija kao umjetničko djelo kombinira ova dva muzealna značenja fotografije. Ona modificira stvarnost ili isječcima stvarnosti aktualizira određene likovne i vizualne fenomene koji su u realnom životu teško zamjetni. Uporabom fotomontaže i ostalih mogućnosti fotografske tehnike ostvaruje vizualnu poruku koja nadmašuje realitet fotografije kao materijalne strukture i njezinu dokumentarnost kao odslika stvarnosti. Umjetnička je fotografija ponovljiva i neponovljiva. Ponovljiva utoliko što negativ i vještina čovjeka omogućuju doslovno ponavljanje nekoć učinjene fotografije, a neponovljiva što tehnološke finese i htijenje autora u stvaranju određenog ozračja složenom tehnologijom umjetničkog pristupa fotografiji nije moguće doslovno ponoviti. U tom smislu izrađene i jednom izložene umjetničke fotografije poprimaju karakter definiranog umjetničkog djela čije se varijacije mogu pojaviti u nekim naknadnim situacijama, ali tek kao varijacije na istu temu. Moglo bi se govoriti i o znanstvenoj primjeni fotografskih metoda, kao i o njihovom čuvanju i prezentiranju u muzejskim zbirkama i prezentacijama. Naveo bih neke moguće primjere: mikrofotografiju i makrofotografiju u otkrivanju neslućene likovnosti oku nevidljivog ili nedovoljno vidljivog svijeta, specijalnu ultraljubičastu ili infracrvenu fotografiju, rentgenske snimke ili satelitsku fotografiju, terestričku ili građevinsku fotogrametriju, termografiju i niz drugih fotografskih postupaka koji šire svijest i spoznaju o vidljivom svijetu prema neslućenim granicama realnosti. Cijeli taj spektar aplikacije "svjetloписа" u životu i djelovanju čovjeka nužno bi trebao ostati zabilježen i očuvan u muzejskim zbirkama selektivnog tipa. Ta će fotografija u nekim budućim vremenima označavati odraz stanja svijesti čovjeka 20. stoljeća, bez obzira na to bio on svjestan toga ili ne. Ova dimenzija fotografije još uvijek traži svoju muzeološku interpretaciju ali na način koji će pomiriti težnju za očuvanjem i predstavljanjem materijalnog

svijeta predmeta i svih onih dubokih slojeva značenja i muzealnosti koja se tome pridružuje ovisno o mogućnostima spoznaje tih značenja u određenom vremenskom trenutku.

Fotografija kao izložbeni medij

Napokon, fotografija se u muzejima vrlo često upotrebljava kao izložbeni medij. Ona na izložbama dočarava ambijente realnog svijeta unutar kojih su živjeli ili žive artefakti, mentefakti ili naturfakti izdvojeni u muzejsku stvarnost. Fotografija kao sredstvo zaustavljanja vremena ili odraz trenutačno zamrznutog realiteta relativizira vrijeme, kako u životu tako i u muzeju. Fotografije gradova i prostora, zgrada i ambijenata, prirodne okolice i njezinih sukcesivnih promjena, ljudi i zbivanja, omogućuju nam praćenje niza međusobno pridodanih sadašnjosti koje sve zajedno čine neku subjektivnu prošlost. Subjektivnu utoliko što je ovisna o izboru nekog pojedinca kako u trenutku nastanka fotografije, tako i u trenutku njezina odabira za izlaganje i tumačenje nekog sadržaja. Fotografija, bez obzira na to je li na papiru ili na ekranu, sastavni dio multimedije ili stvar izbora na zaslonu računala, stvara privid uvida u realni svijet na izložbi koja je u stvari izraz virtualnog svijeta. Fotografija je spona između one i ove strane stvarnosti, posrednik razumijevanja višeznačnosti muzealija unutar muzealne stvarnosti.

Fotografija pak kao tumač slijeda vremena ovisi o znanju i sklonostima onoga koji se njome služi da bi protumačio vrijeme. Primjerice, odabir fotografije-portreta čovjeka o kome govorimo na izložbi, u prikazu ili na kraju njegova puta u nekrologu ili na fotografiji koju često srećemo na grobnim spomenicima, odraz je našeg viđenja toga čovjeka. Tko je taj čovjek o kome govorimo; onaj u vremenu sazrijevanja, onaj koga neki pamte u zrelih godinama, ili onaj starac s kojim više nismo u stanju uspostaviti bilo kakav kontakt (naravno, ako je doživio starost)? Koja ga fotografija predstavlja? Što je

Josip Klarica

© Zbirka fotografije, filma i videa, Muzej suvremene umjetnosti

Josip Klarica

© Zbirka fotografije, filma i videa, Muzej suvremene umjetnosti

njegov vizualni identitet? Ako je to tako složen spoznajni proces kad se radi o ljudima, ništa manje nije složen niti kad se radi o zgradama ili gradovima iako je drukčijeg predznaka i različitog vremenskog trajanja. Primjerice, je li grad snimljen iz zraka vizualna predodžba grada u kojem živimo ili je to tek onaj grad što ga iz ljudske perspektive doživljavamo u zbroju njegovih segmenata? Može li na izložbi fotografska snimka grada ili nekog drugog lokaliteta iz zraka bolje protumačiti spoznaju o tome gradu ili ne? Književnik Miljenko Jergović u nedavnim polemikama oko zagrebačke arhitekture reče, da citiram prema sjećanju, da se grad ne doživljava iz zraka. Je li to točno danas kad gradu pristupamo globalno kao cjelini? Fotografija nam na izložbi omogućuje shvatiti odnose cjeline i detalja, odnose prošlosti i sadašnjosti, odnose čovjeka i svijeta koji ga okružuje, ali na način koji ovisi o znanju, osjetljivosti i odabiru onoga koji na izložbi želi tumačiti svijet ili neki od njegovih dijelova koji je određen naslovom izložbe. Fotografija je u ovom trenutku nenadoknadiivi medij na većini izložaba koje pokušavaju protumačiti odnos čovjeka i stvarnosti, bez obzira na to je li ta fotografija dio muzejske zbirke ili je preuzeta ili snimljena da bi bolje vizualno protumačila značenje izloženih muzealija, odnosno njihov potencijalni izvorni primarni ili arheološki kontekst.

Zaključak

Fotografija je suvremeni medij bilježenja i vizualnog predočavanja svijeta i ljudi koji nas okružuju. Nezamjenjiva u fiksiranju određenih zbivanja u vremenu i prostoru, fotografija je neotuđivi dio muzejskog interesa. Ona se u muzeju upotrebljava kao muzejski predmet, kao muzejska dokumentacija i napokon kao medij kojim se u svim oblicima muzejske prezentacije vizualno predočava svijet prošlosti i sadašnjosti združen u nedjeljivu cjelinu. Ona otvara putove prema virtualnome muzeju i nužno traži sve veći prostor u vremenu koje dolazi.

Summary

The Photograph as a Museum Object

Photography, one of the great inventions of the 19th century has had an unbelievable influence on the life of mankind. The civilisation of photography has changed the relationship towards visual media and within these media. It has made enabled documents concerning events and the life of people to gain a second dimension, to bring together the word and the image that will, by its very documentary nature, lessen the subjectivity of the written word and open up the possibilities of creating a visual memory of mankind. The photograph has, from its very beginning, almost been predestined to be recognised and to be used and preserved in the museums. On the one hand it has become an appropriate and well-received means of documenting museum objects and the state they are in, as well as all the changes they undergo. On the other hand, it fits almost ideally into a definition of a museum object so that it can, in the reality of museums, be a document of the reality from which it was separated. But, to differentiate it from a whole line of other objects, it was at the same time a part of the reality as well as a reflection of it. It was a document of the time in which it was made, of the technology, the intentions and skills of the author, the life and personal meaning in specific milieus, thus meeting the criteria of participating in real life, as well as documenting events it had recorded or the object world which it had transposed from reality into a reflection or some other dimension of existence. Judging by both of these lines, it was a document of reality that it could interpret in the reality of the museum world.